

УДК 821.161.2

DOI <https://doi.org/10.32782/2522-4077-2026-216-15>

ПРОФЕСІЙНО ОРІЄНТОВАНИЙ ТЕКСТ У КООРДИНАТАХ СУЧАСНОЇ ОСВІТНЬОЇ ЛІНГВІСТИКИ

PROFESSIONALLY ORIENTED TEXT WITHIN THE FRAMEWORK OF MODERN EDUCATIONAL LINGUISTICS

Вакулович Л. Л.,*orcid.org/0000-0003-2189-6275**викладач кафедри української та іноземних мов**Національного університету фізичного виховання і спорту України***Назаренко Н. Г.,***orcid.org/0009-0006-3421-4957**старший викладач кафедри української та іноземних мов**Національного університету фізичного виховання і спорту України***Регушевська І. А.,***orcid.org/0009-0000-8994-8989**старший викладач кафедри української та іноземних мов**Національного університету фізичного виховання і спорту України*

Статтю присвячено проблемі формування професійної ідентичності майбутніх фахівців у процесі роботи з текстами професійного спрямування на заняттях з української мови за професійним спрямуванням. Особлива увага приділяється фаховому тексту, який виступає не лише джерелом знань, а й ефективним засобом розвитку професійного мовлення, засвоєння спеціалізованої термінології та формування у студентів усвідомлення специфіки майбутньої професійної діяльності. У статті розглянуто різні підходи до використання текстів професійного спрямування у навчальному процесі, включно з вправами, що сприяють аналізу, узагальненню та інтерпретації інформації, а також активному застосуванню термінів у усному і писемному мовленні. Особливо підкреслюється, що систематичне опрацювання науково-фахових текстів допомагає студентам розвивати аналітичне мислення, критичні навички оцінки інформації, уміння виділяти головне, структурувати матеріал і аргументовано висловлювати власну позицію. Акцентується увага на тому, що інтеграція таких текстів у навчальний процес підвищує мотивацію студентів до вивчення української мови, сприяє формуванню професійної компетентності та ідентичності, а також допомагає підготувати їх до реальної професійної діяльності, де необхідно застосовувати мовні та комунікативні навички. Крім того, опанування структурованою мовою й спеціалізованою лексикою сприяє глибшому розумінню професійної сфери, розвитку умінь саморедагування текстів та ефективної комунікації у професійному середовищі. Таким чином, робота з текстами професійного спрямування виступає потужним освітнім ресурсом, який формує мовну компетентність, професійну ідентичність і забезпечує підготовку компетентних, самостійних та впевнених у собі майбутніх фахівців. Окреслені в статті проблеми дозволяють розглядати фаховий текст не лише як дидактичний матеріал, а як засіб професійного самовизначення студента. Увага до змісту, мовного оформлення та комунікативної спрямованості текстів сприяє усвідомленому ставленню до майбутньої професії. Це, своєю чергою, посилює роль української мови як важливого чинника професійного становлення особистості.

Ключові слова: фаховий текст, професійна ідентичність, мовленнєва компетентність, професійна підготовка, науково-фахове мовлення.

© Вакулович Л. Л., Назаренко Н. Г., Регушевська І. А., 2026

Стаття поширюється
на умовах ліцензії
відкритого доступу (CC BY 4.0)

The article addresses the issue of forming the professional identity of future specialists through working with professionally oriented texts in Ukrainian for Specific Purposes classes. Particular attention is paid to the professional text, which functions not only as a source of knowledge but also as an effective means of developing professional speech, mastering specialized terminology, and shaping students' awareness of the specifics of their future professional activity. The study examines various approaches to the use of professionally oriented texts in the educational process, including exercises aimed at analyzing, generalizing, and interpreting information, as well as the active use of terminology in both oral and written communication. It is emphasized that systematic work with scientific and professional texts contributes to the development of analytical thinking, critical evaluation skills, the ability to identify key information, structure material, and express one's position in a reasoned manner. The article highlights that integrating professionally oriented texts into the learning process increases students' motivation to study the Ukrainian language, promotes the formation of professional competence and professional identity, and prepares students for real professional activity that requires well-developed linguistic and communicative skills. In addition, mastering structured language and specialized vocabulary ensures a deeper understanding of the professional field, fosters self-editing skills, and enhances effective communication in a professional environment. Thus, working with professionally oriented texts is viewed as a powerful educational resource that supports the development of linguistic competence and professional identity of future specialists. The outlined provisions allow professional texts to be regarded not merely as didactic material, but as a means of students' professional self-determination, strengthening the role of the Ukrainian language as an important factor in personal professional development.

Key words: professional text, professional identity, speech competence, professional training, scientific and professional discourse.

Постановка проблеми. Сучасна система вищої освіти спрямована не лише на оволодіння професійними знаннями і навичками, а й на формування цілісної особистості фахівця, здатного ефективно комунікувати у професійному середовищі. У цьому контексті важливим стає поняття професійної ідентичності, яке передбачає усвідомлення індивідом своєї належності до певної професійної спільноти, прийняття її цінностей, норм та моделей поведінки. Професійна ідентичність полягає у ставленні людини до обраної професії, усвідомленні себе як компетентного спеціаліста, а також в оцінюванні професійного оточення, в рамках якого здійснюється діяльність. Формування професійної ідентичності визначають різні чинники: об'єктивні (зовнішні), що пов'язані з вимогами професійної діяльності, та суб'єктивні (особистісні, внутрішні), які включають самосвідомість, самоактуалізацію, рефлексію, компетентність і творчість. Серед зовнішніх чинників можна виділити вплив навколишнього середовища, зокрема медіапростору, а також традиції й атмосферу в університеті. Водночас внутрішні фактори тісно пов'язані із зовнішніми та формують основу «Я-концепції».

Потреба переосмислення функції фахового тексту в освітньому процесі з точки зору формування професійної ідентичності студентів обумовлює актуальність цього дослідження. Зокрема, це стосується навчання української мови за професійним спрямуванням. Традиційно фаховий текст розглядають здебільшого як засіб передачі спеціалізованої інформації, тоді як його потенціал у зміцненні професійної ідентичності студентів залишається недостатньо висвітленим. Завдяки роботі з такими текстами студенти отримують доступ до професійної термінології та норм комунікації, що сприяє формуванню усвідомлення своєї належності до конкретної професії. Фахові тексти можна назвати дієвим дидактичним інструментом, який допомагає формувати не лише мовленнєву компетентність, а й професійну загалом. Вивчення того, як фаховий текст сприяє розвитку професійної ідентичності майбутніх фахівців, є важливим як з теоретичної, так і практичної точки зору.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У сучасних наукових дослідженнях українських авторів акцентується увага на тому, що формування професійної ідентичності студентів відбувається на перетині особистісних, когнітивних та соціальних чинників. Так О. Семенов у своїх дослідженнях наголошує, що мовнокомунікативні стратегії є (аргументація, запитання, уточнення) є компонентами професійної підготовки. Практичне застосування цих стратегій сприяє розвитку навичок усного та письмового спілкування, формує вміння вибирати адекватні мовні засоби залежно від комунікативної ситуації.

Л. Скуратівський підкреслює, що формування професійної ідентичності охоплює не лише знання і практичні навички, а й ціннісно-мотиваційні орієнтації студентів. Наприклад, студент, який усвідомлює соціальну та етичну значущість своєї професії, демонструє більшу активність у професійних дискусіях і уважніше опрацьовує фахові тексти, а це, у свою чергу, підвищує якість комунікації. Проблеми функціонування фахової термінології детально аналізують Л. Масенко та І. Кочан. Вони відзначають, що термін у професійному дискурсі виконує когнітивну, комунікативну та ідентифікаційну функції. Наприклад, точне використання термінів «реабілітаційна програма», «м'язова сила», «професійна компетентність» не лише забезпечує взаєморозуміння між фахівцями, але й структурує професійне мислення студента, спрямовуючи його на системне усвідомлення понять і процесів у професійній сфері. У контексті компетентнісної парадигми сучасної мовної освіти ключовим є розвиток професійної мовленнєво-комунікативної компетентності. Дослідження О. Біляєва та М. Вашуленка демонструють, що регулярне виконання вправ на складання науково-фахових текстів, підготовку презентацій та участь у професійних дискусіях підвищує здатність студентів формулювати аргументовані висновки та адекватно передавати професійну інформацію. Таким чином, ефективне використання мовних стратегій та фахової термінології створює умови для формування висококваліфікованого фахівця, здатного до самостійного професійного мислення, адекватного професійного спілкування та активної участі в науково-професійному середовищі.

Метою статті є з'ясування ролі та особливостей функціонування професійно орієнтованих текстів у сучасній лінгвістиці, а також визначення їх дидактичного потенціалу в мовній підготовці студентів та можливості формування професійної ідентичності майбутніх фахівців.

Виклад основного матеріалу. Ідея професійної ідентичності була предметом активних досліджень у лінгвістиці. Усвідомлення професійної ролі особистості включає розуміння нею своєї робочої позиції, прийняття цінностей і норм конкретної професійної спільноти та готовність виконувати свої обов'язки відповідно до встановлених стандартів. Поняття ідентичності може стосуватися розвитку уявлення про специфіку особистості в різних академічних галузях. Це означає, що в процесі професійної ідентифікації визначається рівень професійних знань, умінь та навичок, що включає також мовну компетентність. Тож мовнокомунікативна професійна компетентність майбутнього фахівця є інтегрованою особистісною якістю [1].

З лінгвістичного погляду професійна ідентичність формується через засвоєння фахової мови, термінології, жанрів професійного мовлення та комунікативних стратегій. Мовна поведінка фахівця відображає рівень його професійної соціалізації та інтеграції в професійне середовище. Якщо особа володіє всіма складовими комунікації, дотримується мовленнєвого етикету, вміє впливати на учасників комунікації, то вона справляє позитивне враження, з нею хочуть спілкуватися [2, с. 272].

У процесі навчання у закладі вищої освіти саме мова стає інструментом, за допомогою якого студент переходить від побутового до професійного мислення. Цей перехід значною мірою забезпечується систематичною роботою з фаховими текстами, що моделюють реальні ситуації професійної комунікації.

Фаховий текст є різновидом спеціалізованого тексту, який функціонує в межах певної галузі знань і спрямований на передачу професійно значущої інформації. До основних ознак фахового тексту належать термінологічна насиченість, точність, логічність, об'єктивність викладу, нормативність і жанрова визначеність.

Фаховий текст відображає не лише зміст професійної діяльності, а й специфіку професійного мислення, систему цінностей і комунікативних норм певної галузі. Через засвоєння фахових текстів студенти опановують не лише терміни й поняття, а й способи аргументації, структурування інформації, прийняті в професійному середовищі. Робота з фаховими текстами дає змогу не лише засвоїти відповідний лексико-граматичний інструментарій, а й усвідомити принципи побудови професійно орієнтованого висловлювання.

Таким чином, фаховий текст виступає своєрідною моделлю професійної комунікації, що дозволяє майбутньому фахівцеві поступово інтегруватися в професійний дискурс, він виконує функцію посередника між студентом і професійною спільнотою. Робота з такими текстами передбачає не лише їх розуміння, а й аналіз комунікативної мети, структури, мовних засобів. У результаті студенти знайомляться з типовими мовними моделями, що згодом відтворюються у власному мовленні. Таким чином, фаховий текст виступає не лише джерелом знань, а й засобом формування професійно зумовленої мовної поведінки.

Необхідно зазначити також, що професійна діяльність сучасного спеціаліста будь-якої галузі перш за все ґрунтується на наукових знаннях, тому дотримання норм наукового стилю, зокрема знання особливостей побудови та мовного вираження, принципів укладання наукових текстів, характеристик, структурно-сміслових аспектів і змістовних частин є важливим показником культури наукової та фахової мов. Культура фахової мови є конкретно-історичним явищем, яке реалізується в повсякденній професійній мовній практиці за допомогою фахової (предметної) мови – сукупності використовуваних у професійній сфері комунікації мовних засобів з метою забезпечення порозуміння між людьми, які працюють в цій галузі [3]. Насамперед ідеться про **термінологічну систему**, яка структурує професійне знання та формує спеціалізоване мислення. Засвоєння термінів сприяє переходу від описового до категоріального осмислення професійних явищ.

Важливу роль відіграють також **типові мовні моделі та кліше**, характерні для певного фаху. Вони забезпечують стандартизацію професійного мовлення та полегшують комунікацію між представниками однієї професійної спільноти.

Окрім того, фаховий текст формує вміння дотримуватися таких категорій наукового й професійного мовлення, як точність, логічність, доказовість та об'єктивність. Оволодіння цими мовними категоріями сприяє усвідомленню студентом себе як повноправного учасника професійної комунікації.

У тісному взаємозв'язку з фаховими текстами перебувають наукові тексти, утворюючи єдину систему професійної комунікації. Їх послідовне та взаємодоповнювальне використання в освітньому процесі забезпечує формування мовної поведінки, комунікативних стратегій і професійної ідентичності студентів, що відповідає сучасним вимогам вищої освіти. Їх взаємодія відіграє важливу роль у процесі формування мовної поведінки та професійної ідентичності майбутнього фахівця.

Науковий текст орієнтований передусім на спільноту дослідників і має на меті аргументоване представлення нових знань. Він характеризується високим рівнем абстрагованості, логічною структурованістю та термінологічною насиченістю. Фаховий текст спрямований на практичне застосування знань у професійній діяльності, що зумовлює його більшу прикладну спрямованість, стандартизованість і орієнтацію на конкретну комунікативну ситуацію.

Попри відмінності, науковий і фаховий тексти перебувають у відношенні функціональної наступності. Науковий текст слугує джерелом термінологічного підґрунтя для створення фахових текстів, тоді як фаховий текст адаптує наукові знання до потреб професійної практики. У цьому процесі відбувається трансформація складних теоретичних положень у доступні для практичного використання мовні моделі.

У навчальному процесі взаємодія наукового і фахового текстів має особливе значення. Робота з науковими текстами формує у студентів вміння аналізувати, узагальнювати та аргументувати інформацію, тоді як опрацювання фахових текстів сприяє засвоєнню нормативних моделей професійного мовлення та комунікативних стратегій. Мовнотермінологічна компетенція особистості виявляється у вмінні доречно використовувати термінологію певної спеціальності [4, с. 172]. Поєднання цих двох типів текстів забезпечує цілісність підготовки майбутнього фахівця, поєднуючи теоретичну й практичну складові.

Науковий текст, за визначенням відомої дослідниці культури мови О. М. Семеног, є цілісним комунікативним блоком, що має чітку логічну структуру з внутрішньо завершеними частинами (розділами, підрозділами, параграфами тощо), насиченими відповідною термінологією [4].

Науковий текст завжди співвідноситься з комунікативною ситуацією: між автором й адресатом, суб'єктом мовлення та його партнером (або партнерами) у комунікації. Такий текст містить певне наукове знання, якому притаманні онтологічність (тлумачення явищ об'єктивної дійсності, що існують незалежно від свідомості людини), методологічність, аксіологічність, комунікативність. У процесі роботи з фаховими текстами в студентів формуються базові стратегії, зокрема комунікативні, інформативні тощо, спільні для представників різних спеціальностей. Такі стратегії можна визначити як узагальнені способи організації мовлення відповідно до мети спілкування та умов конкретної комунікативної ситуації.

Інформативна стратегія реалізується у здатності студента виокремлювати ключову інформацію, встановлювати смислові зв'язки між окремими компонентами тексту, адекватно відтворювати його зміст відповідно до комунікативної мети, а також здійснювати анотування, складати резюме та конспекти, що є необхідними складниками професійної комунікації незалежно від галузі підготовки.

Такі види мовленнєвої діяльності формують навички логічної організації висловлювання та забезпечують цілісність мовної поведінки. Застосування цієї стратегії передбачає орієнтацію на об'єктивність викладу, термінологічну точність і дотримання норм наукового або офіційно-ділового стилю. Інформативна стратегія забезпечує точне та лаконічне передавання професійної інформації. Пояснювальна стратегія спрямована на інтерпретацію складних понять і термінів. Аргументативна стратегія реалізується через логічне обґрунтування висновків і позицій. Регулятивна стратегія пов'язана з формулюванням інструкцій та рекомендацій, а оціночна – з критичним аналізом і редагуванням текстів.

Системне використання фахових текстів активізує зазначені стратегії та сприяє формуванню усвідомленої мовної поведінки студентів.

У процесі вивчення української мови за професійним спрямуванням фаховий текст виступає ефективним дидактичним засобом формування як мовної, так і професійної компетентності. Робота з автентичними фаховими текстами дозволяє студентам наблизитися до реальних умов професійної діяльності.

Аналітичні завдання (аналіз термінології, структури тексту, мовних засобів) сприяють усвідомленню специфіки професійного мовлення, тоді як продуктивні завдання (створення власних фахових текстів) формують навички професійної комунікації та закріплюють професійну ідентичність. А систематичне залучення професійно-орієнтованих ситуаційних вправ на занятті наближає до реальних умов викладання шкільного курсу української мови і забезпечує успішне проходження педпрактики в майбутньому [5].

Навчальні професійно орієнтовані тексти повинні відповідати певним критеріям: бути тематично спрямованими, логічно структурованими, мати чітко визначену комунікативну мету. Студенти повинні опановувати текст як комунікативну систему, здатну передавати професійну інформацію, визначати тему, основну думку, тип мовлення, стильові та жанрові особливості тексту [6].

Зацікавлення студентів майбутньою професійною діяльністю та формування стійкої мотивації до вивчення української мови значною мірою залежить від змісту навчальних посібників, в яких повинні поєднуватися базові відомості з обраного фаху, фахова термінологія та продумана система вправ і завдань. Важливо, щоб ці завдання були спрямовані не лише на механічний переклад термінів, а й на розвиток умінь усного й писемного мовлення, навичок слухання та активного використання термінології в професійному контексті.

Особливої уваги потребує вдосконалення методики роботи з науковими фаховими текстами. Такі тексти мають не лише відображати інтелектуальний зміст відповідної галузі знань, а й

відповідати нормам культури наукового мовлення. Систематична робота з ними сприяє формуванню у студентів умінь коректно оперувати фаховою термінологією, здійснювати саморедагування власних висловлювань, а також чітко й аргументовано формулювати думки.

Висновки. Отже, в результаті проведеного дослідження встановлено, що фахові тексти відіграють ключову роль у процесі навчання української мови за професійним спрямуванням і є важливим чинником формування професійної компетентності майбутніх фахівців. Робота з фаховими текстами сприяє розвитку професійного мовлення студентів, зокрема опануванню галузевої термінології, засобів наукового й офіційно-ділового стилів, а також моделей фахової комунікації. Важливим є також мотиваційний аспект використання фахових текстів, оскільки їхній безпосередній зв'язок із майбутньою професійною діяльністю сприяє усвідомленню практичної цінності української мови як інструменту професійного спілкування.

Використання професійно орієнтованих текстів не лише підвищує продуктивність формування в студентів умінь комунікативно виправдано вживати мовні засоби, а й забезпечує свідому мотивацію й відповідальність їх за результат власної текстової діяльності.

Доведено, що систематичне залучення фахових текстів у навчальний процес активізує пізнавальну діяльність студентів, формує вміння аналізувати, порівнювати та узагальнювати інформацію, що позитивно впливає на розвиток критичного мислення й аналітичних умінь. Таким чином, фахові тексти є важливим лінгводидактичним інструментом формування професійно-мовленнєвої компетентності студентів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Курс лекцій з української мови (за професійним спрямуванням) : навч. посіб. для самостійної роботи студентів нефілологічних спеціальностей / К. Я. Климова, І. В. Голубовська, Н. Д. Охріменко, О. А. Левківська ; за ред. К. Я. Климової. Житомир : ПП «Рута», 2011. 115 с.
2. Бацевич Ф. С. Основи комунікативної лінгвістики : підручник. Львів : ЛНУ ім. І. Франка, 2010. 376 с.
3. Мацько Л. І., Кравець Л. В. Культура української фахової мови : навч. посіб. Київ : Академія, 2007. 360 с. (Alma mater).
4. Семенов О. М. Культура наукової української мови : навч. посіб. Київ : ВЦ «Академія», 2010. 216 с.
5. Дружененко Р. Професійно орієнтовані навчальні ситуації на заняттях із методики викладання української мови як передумова успішної виробничої практики майбутнього вчителя-філолога. *Витоки педагогічної майстерності*. 2024. № 34. С. 56–62. DOI: 10.33989/2075-146X.2024.34.317983.
6. Мордовцева Н. Особливості реалізації текстоцентричного підходу в навчанні професійного мовлення студентів. *Педагогічна освіта: теорія і практика. Психологія. Педагогіка*. 2022. № 38(2). С. 63–68. DOI: 10.28925/2311-2409.2022.3810.
7. Попова Л. О. Професійно орієнтований текст у компетентнісній парадигмі сучасної освіти. *Лінгвістика : зб. наук. пр. / за ред. проф. К. Д. Глуховцевої*. 2018. № 1 (38). С. 186–192.
8. Тимкова В. Використання фразеологізмів на уроках української мови як необхідний елемент формування мовної культури майбутніх фахівців. *International Science Journal of Education & Linguistics*. 2023. № 2(1). С. 69–76. <https://doi.org/10.46299/j.isjel.20230201.07>.

Дата першого надходження статті до видання: 22.01.2026

Дата прийняття статті до друку після рецензування: 26.02.2026

Дата публікації (оприлюднення) статті: 14.04.2026